

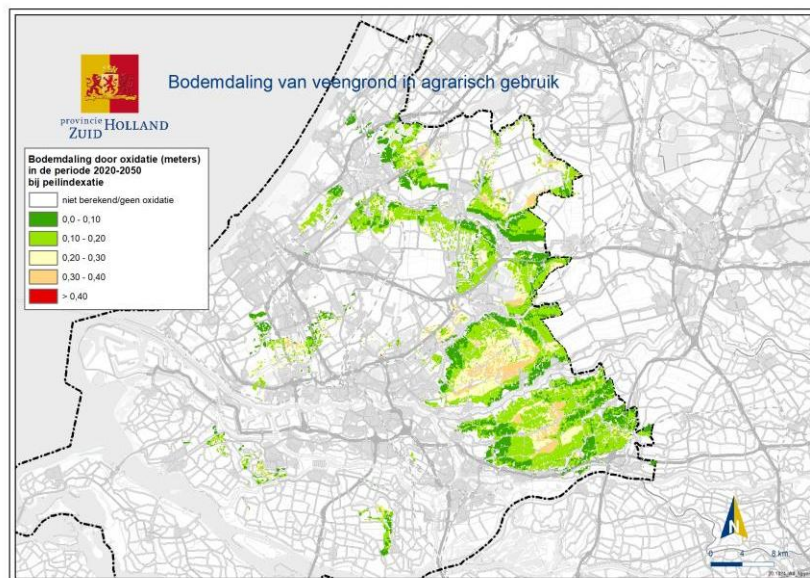
Aanbod Inzet Impulsgelden Veenweiden Zuid-Holland

Datum: 6 juli 2020

Inleiding

Zuid-Holland is de provincie met een groot oppervlak aan veengronden in agrarisch gebruik (= 42.184 ha¹). Daarbij bestaat het meeste veenweidegebied in de provincie uit een dik veenpakket, oplopend tot 12 meter diep.

Om een goed beeld te krijgen van mogelijke CO₂-winst uit de bodem, hebben we gebruik gemaakt van de kaart die Deltares in 2020 in opdracht van de provincie Zuid-Holland heeft gemaakt waarop de verwachte snelheid van bodemdaling door oxidatie in Zuid-Holland is te zien² (zie afbeelding 1). De snelheid van de bodemdaling door oxidatie is een maat voor de hoeveelheid CO₂ die daarbij vrij komt. Op basis van deze kaart zijn acht meest dalingsgevoelige gebieden gekozen waar een nadere uitwerking mogelijk is. Aan de hand van de kaart zijn berekeningen gemaakt van de te verwachten CO₂-winst bij het verminderen van de bodemdaling.

Afbeelding 1 Oxidatie veenweidegebieden Zuid-Holland over een periode van 30 jaar bij ongewijzigd beleid

Aanpak veenweidestrategie in Zuid-Holland

Zuid-Holland kent in haar veenweidegebied een grote verscheidenheid aan gebieden, van kleinschalig tot grootschalige inrichting, gelegen dicht bij grotere steden of juist niet. Om -gegeven deze verscheidenheid- toch op provinciaal niveau een veenweidestrategie te kunnen opstellen voor de lange termijn, is een aanpak ontwikkeld die recht doet aan de verscheidenheid van de gebieden en lopende gebiedsprocessen, maar ook een totaalbeeld voor de provincie oplevert.

De aanpak van het opstellen van de provinciale veenweidestrategie bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Keuze van prioritaire gebieden binnen Zuid-Holland.

In tabel 1 is per gebied een overzicht gegeven van de omvang in hectares met de CO₂-winst uit de gele, oranje en rode delen (zie afbeelding 1). In drie gebieden is een groot aandeel van de CO₂-winst te behalen (geel geaccentueerd in de tabel)³. We zien dat in deze gebieden het proces op gang komt om te komen tot een veenweideaanpak. Ook zijn er in deze gebieden al gebiedsprocessen actief waarbij de impulsgelden een versnelling kunnen geven op de lopende maatregelen en acties.

Daar waar initiatieven uit de overige gebieden naar voren komen, kunnen deze rechtstreeks mee bij het opstellen van de provinciale veenweidestrategie (zie verder).

¹ De exacte oppervlakten wijzigen nog licht door correctie op basis van de meest actuele grondgebruikskaart.

² De kaart laat bodemdaling zien door oxidatie van veen en organisch rijke moerige gronden. De moerige gronden dalen minder hard dan veengronden. De kaart is gebaseerd op homogene (vaak landelijke) datasets en algemene modelberekeningen. Het geeft schattingen, maar kan op lokaal niveau onnauwkeurigheden vertonen. De kaart is in opdracht van de provincie Zuid-Holland door Deltares gemaakt.

³ Uit de niet prioritaire gebieden nog enkele initiatieven bekend. De beoordeling van dergelijke voorstellen zal nog plaats vinden.

VEENGEBIEDEN	TOTAAL		ZOEKGEBIED (geel+oranje+rood)			
	ha veenweide	tonCO ₂ /jr	ha	tonCO ₂ /jr	%	tonCO ₂ /ha/jr
1.Kagerplassen	1.900	21.018	598	10.847	6%	18
2.Krimpenerwaard	10.955	130.672	4.447	81.767	42%	18
3.Midden Delfland	1.085	11.543	368	6.742	3%	18
4.Molenlanden Alblasserwaard	12.639	121.931	2.390	43.918	22%	18
5.Nieuwkoop e.o. ten Noorden van Oude Rijn	7.599	72.578	1.351	25.329	13%	18
6.Rijn en Veenstreek	3.443	30.525	319	5.813	3%	18
7.Waddinxveen + Bodegraven-Reeuwijk	3.890	38.826	848	15.433	8%	18
8.Zuidplas	671	9.080	352	6.465	3%	18
Totaal	42.184	436.172	10.673	196.315		

Tabel 1: Hoeveelheid tonCO₂/ jr. per gebied, uitgaande van 18 ton CO₂/ha/jaar⁴

- Sturing op veenweideaanpak in de prioritaire gebieden door lokale partijen
Zwaartepunt van het planvorming en -uitvoering ligt in de gebieden. Per gebied wordt een regiegroep - onder voorzitterschap van een lokaal bestuurder- voorgesteld, waarin overheden en grondeigenaren zijn vertegenwoordigd. De regiegroep zorgt voor betrokkenheid en draagvlak bij de gebiedspartijen en stelt met hen de plannen op. In de Krimpenerwaard, Alblasserwaard en Nieuwkoop wordt momenteel gewerkt aan deze regiegroepen.
- Per prioritair gebied benoemen de polders met CO₂ winst en koppelkansen
Eerste stap in een gebied is het gezamenlijk benoemen welke polders van belang zijn bij het tegengaan van bodemdaling c.q. verminderen CO₂. Immers, de gelden uit het klimaatakkoord zijn gericht op deze CO₂-winst. Voor de gekozen polders wordt ook gekeken naar andere kansen en opgaven, die bijdragen aan de vitaliteit van het gebied en aansluiten bij de landelijke en provinciale doelen, zoals stikstof, KRW, natuurinclusieve landbouw, verbetering van het grondgebruik, kavelstructuur, biodiversiteit, extensiveringsmogelijkheden, verbetering infrastructuur, etc. De integrale aanpak kan per polder verschillende thema's bevatten.
- Opstellen veenweideaanpak 2030 per prioritair gebied
Aan de hand van de benoemde opgaven per polder en met een overzicht van beschikbare middelen en instrumenten ontstaat een beeld van de polders waar aanpassingen meer of minder kansrijk zijn en op draagvlak kunnen rekenen. Deze aanpak per polder wordt in een veenweideaanpak voor de periode tot 2030 voor het gebied uitgewerkt (zie tabel 1).
- Vertalen veenweideaanpakken naar veenweidestrategie op provinciaal niveau
De veenweideaanpak van de drie gebieden vormen tezamen een bouwsteen voor de provinciale veenweidestrategie. In de veenweidestrategie wordt ook aangegeven of en welke initiatieven voor CO₂ winst er vanuit de andere gebieden zijn.
- Uitvoeren en bijstellen veenweidestrategie en -aanpakken.
De uitvoering en tussentijdse bijstelling van de maatregelen begint al in 2021. Met de impuls gelden kunnen de eerste maatregelen worden gefinancierd en uitgevoerd. De veenweideaanpak per gebied kan periodiek worden bijgesteld, gebaseerd op nieuwe inzichten en of nieuwe kansen die zich in een gebied voordoen.

Veenweideaanpak en impuls gelden

De veenweidestrategie is gericht op de periode tot 2030. De veenweideaanpak per gebied daarentegen start vandaag. Ervaringen met trajecten als 'Klimaatlim boeren' leert dat simpelweg beginnen met grondeigenaren en enthousiasme creëren voor opgaven die nu haalbaar zijn, van groot belang is voor het draagvlak. Een gefaseerde aanpak, waarbij iedere keer met de grondeigenaren een stap richting de

⁴ De getallen worden nog gecorrigeerd op basis van de meest actuele grondgebruikskartaar

CO₂opgave wordt gezet, is het meest succesvol. Wij koppelen de inzet van de impuls gelden altijd aan afspraken over de veenweideaanpak.

Wij zien de inzet van de impuls gelden als middel om de ontwikkeling van de veenweideaanpakken per gebied te ondersteunen door op korte termijn maatregelen te nemen die de milieudruk verminderen en voor de lange termijn meehelpen om met grondeigenaren en overheden (afgesproken) maatregelen door te voeren. Per gebied of per polder is er sprake van een mix aan maatregelen. Deze mix van korte termijn maatregelen bestaat nu uit aankoop, afwaardering gronden, aanleg waterinfiltratiesystemen, kavelruil en het opstarten gebiedsprocessen. De genoemde maatregelen hebben als effect een vermindering van de CO₂ uit de bodem, minder stikstofemissie, mogelijkheid om extensivering in een gebied te accommoderen met afgewaardeerde grond en kavelruil (hefboomeffect), lange termijn afspraken met grondeigenaren te maken over aanpassing c,q, transitie van hun bedrijf. Tijdens de gebiedsprocessen zal blijken of de voorgestane inzet van maatregelen past. Eventueel zal de mix aan maatregelen per gebied worden aangepast.

De provincie Zuid-Holland heeft in het verleden in een aantal gebieden agrarische gronden aangekocht om daarmee ruilgronden te hebben voor de aanleg van natuur. Hierdoor is de grondhonger van bedrijven in deze gebieden toegenomen. Het opnieuw opkopen van gronden heeft een negatief effect op het draagvlak in de gebieden voor deze opgave. Daarentegen kan het beschikbaar stellen van afgewaardeerde gronden met daarop een kwalitatieve verplichting juist bijdragen aan opgave als je die beschikbaar kan stellen aan boeren, die bereid zijn een transitiepad te gaan volgen. Door inzet van impuls gelden voor afwaardering van gronden wordt een ontwikkeling in gang gezet die bijdraagt aan doelen op korte en (middel-)lange termijn.

De hieronder genoemde maatregelen worden ingediend voor de impuls gelden. Maatregelen die uit andere bronnen kunnen worden betaald worden hier niet opgevoerd. Zij kunnen immers al uit deze budgetten gefinancierd worden. Met name in Nieuwkoop wordt naast impuls gelden, geld ingezet vanuit de NNN-gelden (aankoop gronden voor NNN/N2000) of uit de opkoopregeling Stikstof. Ook deze aankopen leiden tot vergelijkbare transitiebewegingen en dragen daarmee ook bij aan de vermindering van CO₂ uit de bodem.

Onderstaande tabel geeft een totaaloverzicht van de voorstellen voor besteding van de impuls gelden. In de bijlage is dit nader uitgewerkt voor de drie prioritaire gebieden en de overige veenweidegebieden.

Maatregel	Aantal	Kosten		
		1 ^e jaar	2 ^e jaar	
Aankoop bedrijven	4 á 6 bedrijven	4 á 6	€14 á €17,5 miljoen	
Afwaardering gronden	100 ha	20 ha	80 ha	€ 3 miljoen
Waterinfiltratiesystemen	1000 – 2000 ha	500	2000	€5 á €10 miljoen
Opstarten gebiedsprocessen	Min 6	3	3	€ 1 miljoen
Kavelruilen	10	3	7	€ 0,2 miljoen
Totaal Zuid-Holland				€23,2 á €31,7 miljoen

Tabel 2: Overzicht inzet impuls gelden

Toelichting:

- Afwaardering gronden: gerekend is met gem. 50% afwaardering (€30.000,-/ha) Afwaardering afhankelijk van restwaarde voor de landbouw.
- Waterinfiltratiesystemen: uitgegaan wordt van aanleg tussen €4.000,-/ha en €6.000,-/ha inclusief proceskosten. Waar mogelijk wordt cofinanciering gezocht via POP of eigen bijdrage gevraagd etc.

- Gebiedsprocessen: ingeschatte kosten rond € 100.000/gebied/jaar, voor bv onderzoek, vergoeding procesbegeleiding.
- Kavelruil: kosten inclusief onderzoeken en proceskosten. Daarmee kan op kleine schaal gronden worden vrijgespeeld die geschikt zijn voor vermindering van CO₂ uit de bodem.

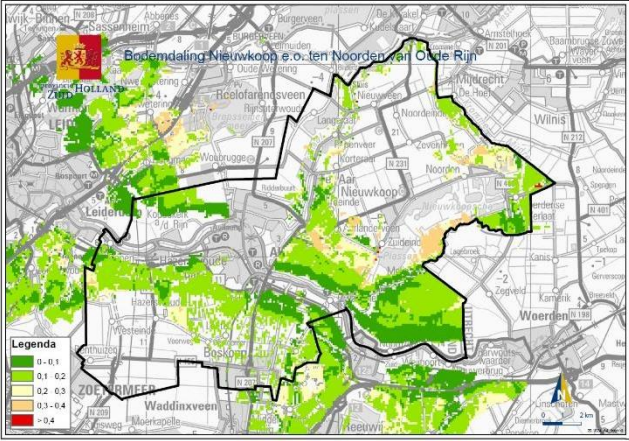
De inzet van de impuls gelden geeft de volgende reductie van CO₂ en NH₃.

Maatregel	Aantal (ha)	CO ₂ - reductie (ton/jr)	NH ₃ - reductie
Aankoop 4 a 6 bedrijven CO₂: icm omzetten naar extensieve landbouw bij hoog water . NH₃: á 40 ha en 80 koeien/bedrijf	200 ha	2.700	6000 kg
Afwaarderen grond 100 ha CO₂: icm omzetten naar extensieve landbouw bij hoog water (mbv drukdrainage) NH₃: 15 á 20 ton/ha + maximaal beweiden	100 ha	1.350	1200 kg
Waterinfiltratie systemen (drukdrainage of onderwaterdrainage) CO₂: tbv optimaliseren grondgebruik door de landbouw NH₃: stikstof uit de bodem, zonder peilgestuurd 50%	2.000 ha	18.000	7500 kg
TOTAAL		22.050 = 0,022 Mton	14.700 kg

Tabel 3 Reductie CO₂ en NH₃

Bijlage: Uitwerking per gebied

Onderstaand van de genoemde drie gebieden een beschrijving en de inzet voor de maatregelen. Tevens een beeld wat wij voorzien in de andere gebieden.

Kern	Nieuwkoopse plassen	
Achtergrond / aanleiding	<p>In het gebied rond de Nieuwkoopse Plassen ligt een dik veenpakket, hoofdzakelijk in gebruik door de landbouw. Het plassegebied zelf is N2000 gebied met zeer stikstofgevoelige habitats, zoals veenmosrietland. De landbouwsector is 42% de belangrijkste stikstofproducent op het N2000-gebied, dat kampt met een -tov de kritische depositiewaarde- te hoge stikstofdepositie oplopend vanaf 400 tot 600 mol in de meest gevoelige gebieden.</p> <p>De CO₂ opgave uit de veenbodem is in en om het plassegebied goed te verbinden met het verminderen van de stikstof uit de landbouw. Voor beide vraagstukken geldt dat extensivering, hoger waterpeil en technische maatregelen een verlaging van de milieudruk oplevert. Ook de verbetering van de waterkwaliteit en daarmee vergroting van de biodiversiteit in en om het N2000 gebied (oa. weidevogels) is gebaat bij extensivering van de landbouwfunctie en een meer natuurinclusieve bedrijfsvoering.</p>	 <p>een met mol</p>
Doelen	<p>De provincie en andere overheden zetten de komende jaren in op het uitrollen van minimaal 2 gebiedsprocessen in gebieden in en om het N2000 gebied. Met de inzet op aankopen, waterinfiltratiesystemen en kavelruilprojecten wordt de eerste stap gezet in het proces tot duurzaam landgebruik en toekomstbestendige landbouw in een landbouwgebied dicht tegen N2000 aan.</p>	
Beoogde resultaten	<ul style="list-style-type: none"> • Aankoop 3 á 4 bedrijven van gem 80 koeien en 40 ha • Inzet van 300 tot 500 ha waterinfiltratie in 2020 en 2021 • Minder stikstofemissie uit de landbouw en daarmee minder stikstofdepositie op N2000 gebied en minder CO₂ uit de bodem • Inzetten aangekochte gronden voor extensivering en verduurzaming blijvende bedrijven in gebied. • Ruimere mogelijkheden om de bodemdaling aan te pakken (hefboomwerking) op lange termijn 	
Aanpak en activiteiten	<ol style="list-style-type: none"> 1. <u>Aanleg 300 ha WIS In Bodegraven Noord</u> In 2019 is in de polder (of gebied) Bodegraven-Noord een gebiedsproces gestart binnen het project Klimaatstim Boeren. In het gebiedsproces zien we nu al kansen om met een mix aan maatregelen CO₂ winst en stikstofwinst te behalen. Door het waterschap HDSR is samen de boeren een plan gemaakt dat leidt tot de eerste 300 ha landbouwgrond met waterinfiltratie, gekoppeld aan verhoging van de biodiversiteit. Deze succesvolle aanpak, zorgt voor vermindering van de CO₂ uit de bodem en o.a. een toename van het aantal weidevogels. Het project is uitvoeringsgereed en kan in 2020 worden uitgevoerd, zodra er middelen beschikbaar komen. 2. <u>Aankoop bedrijven</u> Gezien de druk op het gebied om milieuwinst te realiseren, zullen dat in de veenpolders in en rondom het N2000 gebied landbouwers hun bedrijf willen beëindigen of verplaatsen Voor de korte termijn gaat het over 3 á 4 uitkopen van piekbelasters in bodemdalingsgevoelige gebieden en nabij het N2000 gebied. De eerste belangstellenden hebben zich al gemeld en vanuit de sector is gemeld dat meerdere bedrijven overwegen te verplaatsen of te stoppen. Zodra meer duidelijkheid is over de beschikbaarheid van de impuls gelden worden de gesprekken tot uitkoop gestart. De percelen die verplaatsers en stoppers vrijmaken kunnen worden ingezet in het gebiedsproces. Deze kavels fungeren dan als hefboom om in de polders met blijvende landbouwers extensivering en een 	

	<p>duurzame (stikstofarmere) bedrijfsvoering door te voeren. Het gaat hier om polders met een totale omvang van rond de 600 ha.</p> <p>3. <u>Afwaardering gronden</u> De eerste aanvragen voor afwaardering van gronden (tegengaan bodemdaling en stikstof) zijn binnen. Inzet is om 30 tot 50 hectaren de komende jaren om te zetten. Met deze mix van waterinfiltratie, aankoop en afwaardering kan op korte termijn blijvende milieuwinst worden behaald.</p> <p>4. <u>Opstarten gebiedsprocessen</u> Daarnaast starten we minimaal een tweede gebiedsproces op om met de landbouwsector afspraken te maken. Het stikstofvraagstuk was voor ons, het ministerie van LNV en de landbouwsector in 2015 aanleiding voor de Proeftuin Veenweiden. Deze proeftuin leverde op dat er gemiddeld 22% minder stikstofemissie per bedrijf is te realiseren. De bedrijven in dit gebied zijn enthousiast over de uitkomst en willen de ervaringen bij een grotere groep in praktijk brengen. De urgentie van het stikstofvraagstuk is leidend bij de aanpak in de regio. Binnen dit regioproces is een aparte werkgroep voor de landbouw (als grootste grondgebruiker) gemaakt waarin de klimaatopgave onderdeel van uitmaakt. De eerste afspraken over de aanpak en uitwerking worden momenteel gemaakt.</p>
Organisatie (trekker / betrokkenen / rollen)	<p>Betrokkenen en rollen: Trekker: Provincie, gemeente en waterschappen. Deelnemers: agrarische ondernemers, agrarische natuurvereniging.</p>
Planning	<p>1. <u>WIS Bodegraven Noord</u> Aanbesteden en opdracht verlening in 2020/2021 Aanleg WIS in 2021 Monitor Biodiversiteit vanaf 2021</p> <p>2. <u>Aankoop bedrijven</u> Verkennde gesprekken vanaf heden Start aankoopgesprekken vanaf 3^e kwartaal 2020 (zodra impuls gelden en voorwaarden zijn toegezegd) Aankoop bedrijven vanaf 2021</p> <p>3. <u>Gebiedsprocessen</u> Start gebiedsprocessen in 2020-2021</p>
Kosten en beoogde financiering	<p>In tabel 2 is opgenomen een totaalopgave voor Zuid-Holland van de hectares, kosten en verwachte effecten. De opgave, zoals in dit document beschreven voor Nieuwkoop, maakt daar deel van uit.</p> <p>Cofinanciering Uren Gemeente, provincie, waterschap en gebiedspartijen:</p>

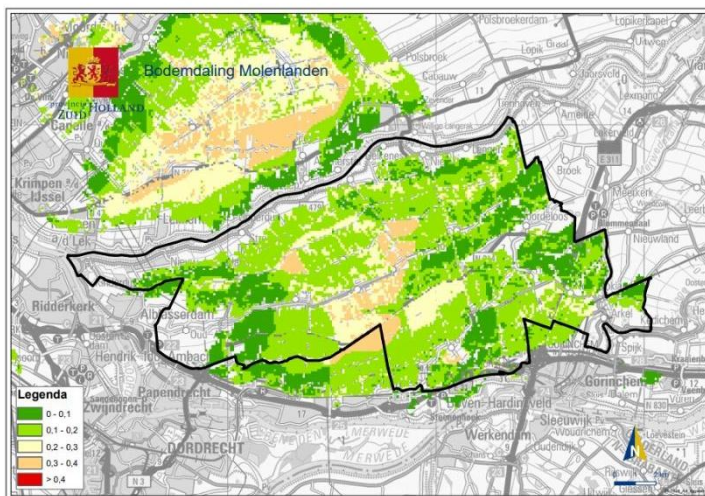
Kern	Krimpenerwaard
	<p data-bbox="188 197 323 286">Achtergrond / aanleiding</p> <div data-bbox="363 224 1158 734"> </div> <p data-bbox="357 779 1485 947">De Krimpenerwaard is een groot landbouwgebied op veen, met daarbinnen de bijna voltooide aanleg van 2250 ha Natuur Netwerk Nederland. Meer dan de helft van dit NNN-gebied heeft of krijgt een hoger peilniveau. Ook is ten oosten van de Vlist het hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden begonnen met de realisatie van ruim 300 hectare waterinfiltratie in combinatie met versterking van biodiversiteit op agrarische percelen. Beide acties leveren al een flinke bijdrage aan de CO₂ winst uit de bodem. Financiering van deze projecten is al geregeld.</p> <p data-bbox="357 987 1485 1223">Het gebied kent nog 8.000 ha in gebruik bij de landbouw. Vaak zijn dit bodemdalingsgevoelige gronden. De laatste jaren is hard gewerkt om zich in dit landbouwgebied voor te bereiden op de klimaatopgave. De proeftuin Krimpenerwaard werkt aan een landbouw die zich aanpast aan nieuwe opgaven, waaronder de klimaat-, stikstof- en, biodiversiteitsopgave (www.proeftuinkrimpenerwaard.nl). Samen met de boeren wordt proeven gedaan met waterinfiltratiesystemen, klei-op-veen etc. De voorliggend opties voor de agrariërs zijn in proeftuin Krimpenerwaard geïnventariseerd (Kies je eigen Koers), etc. Tevens kent het gebied een enthousiaste groepen boeren voor het DAW (Deltaplan Agrarisch Waterbeheer).</p> <p data-bbox="357 1263 1485 1532">De veenweideaanpak voor de Krimpenerwaard is inmiddels begonnen. Het gemeentelijk onderzoek Bodemdaling Krimpenerwaard (2019) (zie figuur), geeft richting aan een strategie voor de aanpak van bodemdaling. Op basis van de eerder geformuleerde verbeteropgave, 'volhoudbare landbouw in de Krimpenerwaard met minder uitstoot van broeikasgassen', is de strategie gericht op het remmen en zo mogelijk stoppen van bodemdaling. De gemeente Krimpenerwaard heeft in haar coalitieakkoord aangegeven deze periode 2000 hectare bodemdaling remmende maatregelen te willen nemen. Met de afspraak in het Klimaatakkoord en dit coalitieakkoord is een stevige basis gelegd voor het maken van de veenweideaanpak voor het gebied.</p> <p data-bbox="357 1572 1485 1740">Op basis van de bodem-, bodemdalings- en kwel en infiltratiekaarten sorteren maatregelen in het middengebied van de Krimpenerwaard (categorie 2 en 3, zie figuur) het meeste effect. Maar ook andere aspecten zullen een rol spelen, denk aan waterstaatkundige randvoorwaarden zoals voldoende water aan- en afvoer, het realiseren van een flexibel peilbeheer, de aanwezigheid van andere bijzondere waarden en energie/draagvlak in het gebied om aan de slag te gaan.</p> <p data-bbox="357 1780 1485 1872">De onderstaande figuur illustreert de rol van de impuls gelden binnen de veenweideaanpak, namelijk die van "kickstarter". Kansrijke gebieden zijn Achterbroek, Kromme Geer en Zijde, De Nesse Noord, de Commissarislanden en het gebied rond de Franse Kade.</p>

	 <p>De sleutel van het succes in deze zijn de vitale gebiedsprocessen, die opgezet gaan worden. Ook het Interbestuurlijk Programma Vitaal Plateland voor de Hollands-Utrechtse veenweiden draagt hieraan bij. Technische kennis zal vanuit de Regiodeal Bodemdaling Groene Hart het gebied binnen komen.</p>
Doelen	De gemeente en andere overheden zetten de komende jaren in op het uitrollen van minimaal 2 gebiedsprocessen in gebieden van 2000ha totaal en om te beginnen met 300 tot 1000 hectare in 2020 en 2021. Met de inzet op waterinfiltratiesystemen en kavelruilprojecten wordt de eerste stap gezet in het proces tot duurzaam landgebruik en toekomstbestendige landbouw.
Beoogde resultaten	<ul style="list-style-type: none"> • Realisatie van 300 tot 1.000 ha met bodemdalingsremmende maatregelen vanaf 2020; • 2 gebiedsprocessen rond de integrale opgave en verbonden aan o.a. Proeftuin Krimpenerwaard en DAW; • Brede bestuurlijke betrokkenheid van overheden, maatschappelijk middenveld en de betrokken sectoren c.q. het bedrijfsleven;
Aanpak en activiteiten	<ol style="list-style-type: none"> 1. <u>Aanleg 300 – 1.000 ha WIS in bodemdalingsgevoelige gebieden binnen de Krimpenerwaard</u>; In het gebied wordt gestart met waterinfiltratietechnologie binnen twee polderprocessen. 2. <u>Verbinden van de klimaatopgave aan de NNN-opgave in het gebied</u>; De 2250ha NNN, die in het gebied wordt ontwikkeld, wordt deels gekenmerkt door hogere polderpeilen, waardoor de bodemdaling geremd wordt; onderzocht moet worden in hoeverre er nog aanpassingen nodig zijn in het beheer van deze gebieden, om de benodigde klimaateffecten te optimaliseren; 3. <u>Randvoorwaardelijke kavelruil en kavelontsluiting</u> Om latere uitrol van bodemdalingsremmende maatregelen te vergemakkelijken is het noodzakelijk om in het gebied de verkaveling te optimaliseren. Hiermee wordt tevens het aantal voertuigbewegingen beperkt, met de nodige positieve effecten op broeikasgas- en stikstofemissies. Het biedt de agrariërs een efficiencyvoordeel, dat kan doorwerken in de bereidheid om mee te doen in de geplande en toekomstige polderprocessen. 4. <u>Gebiedsprocessen</u> Gezien de druk op het gebied om milieuwinst te realiseren, met name rond klimaat en stikstofproblematiek, zal gewerkt worden binnen <u>twee energieke polderprocessen</u>, waarin alle betrokken partijen participeren. Met 2030 als ijkmoment voor geboekte resultaten, zal in de tussentijdse periode, met het agrarische bedrijfsleven en de daaraan gekoppelde ketenpartijen, gezocht moeten worden naar adaptieve maatregelen, die bijdragen aan een uiteindelijke verduurzaming van de sector. Streven is om te komen tot een gezond landschap waarin de bodemdaling zoveel mogelijk wordt beperkt en de emissies van stoffen uit de landbouw (CO₂-eq, stikstof en fosfaat) in balans zijn met natuur en milieu (circulair). Met deze aanpak moet direct gestart worden, dus in de periode waarin de impulsgelden zullen worden weggezet. De impulsgelden vormen in zeker zin een kickstarter voor dit verduurzamingsproces.
Organisatie (trekker/betrokkenen/rollen)	<p>Betrokkenen en rollen:</p> <p>Trekker: Provincie Zuid-Holland, gemeente Krimpenerwaard;</p> <p>Facilitator: Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard;</p> <p>Deelnemers: agrarische ondernemers, Agrarisch Collectief Krimpenerwaard, studiegroepen DAW, de agrarische natuurvereniging, NVWK, ondernemers, Rabobank, zuivelcoöperaties;</p>
Planning	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bodemdalingremmende maatregelen Krimpenerwaard Opstarten gebiedsproces en draagvlak verwerven bij grondeigenaren in 2020 2. Aanbesteden en opdracht verlening in 2021 3. Aanleg bodemdalingremmende maatregelen vanaf 2021 4. Ontwikkelen gebiedsprocessen in relatie tot agrarische verduurzaming in casu minder uitstoot van broeikasgassen, stikstof en fosfaten vanaf 2021
Kosten en beoogde	In tabel 2 is opgenomen een totaalopgave voor Zuid-Holland van de hectares, kosten en verwachte effecten. De opgave, zoals in dit document beschreven voor de Krimpenerwaard, maakt daar deel van uit.

financierin g	Cofinanciering Uren Gemeente, provincie, waterschap en gebiedspartijen
--------------------------------	--

Kern	Alblasserwaard
Achtergrond / aanleiding	<p>De Alblasserwaard is een groot landbouwgebied in Zuid-Holland. Door de ligging, ingeklemd tussen Waal/ Merwede en Lek wordt het gebied gekenmerkt door een in dikte variërend kleipakket op het veen (anders dan bijvoorbeeld in het centrum van de Krimpenerwaard). Met name in het midden van het gebied liggen de bodemdalingsgevoelige polders (zie kaart).</p> <p>Het gebied kent verschillende opgaven, zoals klimaatverandering, energietransitie, waterbeheer, vermindering biodiversiteit, bodemdaling stikstofproblematiek. De huidige manier van agrarische bedrijfsvoering staat onder druk en vraagt aanpassing.</p> <p>De energie in het gebied om (agrarische) vraagstukken aan te pakken is hoog. Via de Regionale Maatschappelijke Agenda wordt een integrale aanpak van het gebied nagestreefd. Landbouw hoort daar bij. Ook is reeds enige jaren de Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling actief. Een gezamenlijk initiatief van de Provincie Zuid-Holland en de kaasfabriek "De Graafstroom", te Bleskensgraaf. Binnen de Groene Cirkel wordt gewerkt aan agrarische vernieuwing in het licht van de bodemdalingsproblematiek en het bedrijfseconomische perspectief van boeren, door het verdienvermogen te vergroten door de productie van hoogwaardige kaas uit het gebied. In het kader van de Groene Cirkel zijn de eerste proeven in gang gezet om de mogelijkheden van waterinfiltratie in het gebied uit te proberen en door het cultiveren van kruidenrijk gras. Met de kleinschalige pilot drukdrainage tegen maaiveldvaling en voor duurzame melkveehouderij doet het gebied kennis en ervaring op. Kennis en ervaring uit de verschillende projecten wordt via workshops uitgewisseld.</p> <p>Via een LIFE-IP (EU) bijdrage wordt ingezet op het realiseren van natuur- en biodiversiteitskwaliteiten door de landbouw rond N2000 de Donkse Laagten. Hiermee wordt ook het thema biodiversiteit dichterbij de boeren gebracht en draagt dit bij aan bewustwording bij deze groep ten aanzien van klimaat natuur en milieu.</p> <p>In de Alblasserwaard is de landbouw een belangrijke economische drager en worden al veel initiatieven ontplooid om deze sector toekomstbestendig te maken. Reden voor de gemeente Molenlanden om dit te ondersteunen in een 'Ambitiedocument landbouw'. Inzet is om -naast bovengenoemde initiatieven- met sector en regionale en provinciale partijen via integrale gebiedsprocessen te komen tot duurzame landbouw en bodemdalingsinnovaties. Denk hierbij aan waterinfiltratiesystemen, natte teelten, etc. Ook wil zij een integrale kavelruilbenadering met de daarbij horende instrumentenkoffer. Belangrijk is een grondbeleid dat gericht is op een actieve rol van de gemeente op de grondmarkt om met ruilgrond beter de doelen te behalen (b.v. CO₂ uitstoot realiseren). Daarnaast wil de gemeente inzetten op innovaties op bedrijfsniveau. Vergezichten van ondernemers die bijdragen aan een duurzame landbouw wil zij mogelijk maken. De gemeente verwacht nog voor de zomer dit document vast te stellen en daarna, net als in andere gebieden (Krimpenerwaard en Nieuwkoop) met partijen aan de slag te gaan.</p>
Doelen	In de Alblasserwaard zijn veel polders (meer dan 2000 hectaren, zie tabel 1) waar verminderen van de CO ₂ uitstoot uit de bodem mogelijk is. De gemeente en andere overheden zetten de komende jaren in op het uitrollen van minimaal 2 gebiedsprocessen in gebieden van minimaal 250 ha per gebied. Met de inzet op waterinfiltratiesystemen en kavelruilprojecten wordt de eerste stap gezet in het proces tot duurzaam

	landgebruik en toekomstbestendige landbouw.
Beoogde resultaten	<ul style="list-style-type: none"> • Realisatie van 250 - 500ha met bodemdalingsremmende maatregelen; • Vitaal gebiedsproces rond de integrale opgave en verbonden aan o.a. Groen Cirkel Kaas en Bodemdaling, IBP-VP Hollands-Utrechtse Veenweiden en het LIFE-IP project; • Brede bestuurlijke betrokkenheid van overheden, maatschappelijk middenveld en de betrokken sectoren c.q. het bedrijfsleven;
Aanpak en activiteiten	<ol style="list-style-type: none"> 1. <u>Aanleg 250-500 ha WIS in bodemdalingsgevoelige gebieden binnen de Alblasserwaard</u> In het kader van de Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling is reeds enige jaren geëxperimenteerd met remmen van bodemdaling, o.a. met proeven met onderwaterdrainage. De agrariërs in het gebied zijn inmiddels bekend met de techniek en hebben belangstelling getoond voor bredere uitrol. In toenemende mate wordt wel duidelijk dat peilgestuurde waterinfiltratie meer perspectief biedt op een gerichte sturing op de mate van bodemdaling, vooral in droge periodes. Een actieve betrokkenheid van het waterschap is hierbij essentieel, omdat WIS doorgaan de watervraag en het peilbeleid beïnvloed. 2. <u>Gebiedsprocessen</u> Gezien de druk op het gebied om milieuwinst te realiseren, met name rond klimaat en stikstofproblematiek, zal gewerkt worden binnen <u>twee energieke gebiedsprocessen</u>, waarin alle betrokken partijen participeren. Met 2030 als ijkmoment voor geboekte resultaten, zal in de tussentijdse periode, met het agrarische bedrijfsleven en de daaraan gekoppelde ketenpartijen, gezocht moeten worden naar adaptieve maatregelen, die bijdragen aan uiteindelijke verduurzaming van de sector. Streven is om te komen tot een gezond landschap waarin de bodemdaling zoveel mogelijk wordt beperkt en de emissies van stoffen uit de landbouw (CO₂-eq, stikstof en fosfaat) in balans zijn met natuur en milieu (circular). Met deze aanpak moet direct gestart worden, dus in de periode waarin de impuls gelden zullen worden weggezet. De impuls gelden vormen in zeker zin een kickstarter voor dit verduurzamingsproces.
Organisatie (trekker / betrokkenen / rollen)	<p>Betrokkenen en rollen: Trekker: Provincie Zuid-Holland, gemeente Molenlanden; Facilitatoren: Waterschap Rivierenland; Deelnemers: agrarische ondernemers, de agrarische natuurvereniging, natuurorganisaties, ondernemers, Rabobank, Zuivelcoöperatie DeltaMilk/Kaasfabriek de Graafstroom (via Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling).</p>
Planning	<ol style="list-style-type: none"> 1. WIS Alblasserwaard Opstarten gebiedsproces en draagvlak verwerven bij grondeigenaren in 2020 2. Aanbesteden en opdracht verlening WIS in 2021 3. Aanleg WIS vanaf 2021 4. Ontwikkelen gebiedsprocessen in relatie tot agrarische verduurzaming in casu minder uitstoot van broeikasgassen, stikstof en fosfaten vanaf 2021
Kosten en beoogde financiering	<p>In tabel 2 is opgenomen een totaalopgave voor Zuid-Holland van de hectares, kosten en verwachte effecten. De opgave, zoals in dit document beschreven voor de Alblasserwaard, maakt daar deel van uit.</p> <p>Cofinanciering Uren Gemeente, provincie, waterschap en gebiedspartijen.</p>

Kern	Overige Veenweidegebieden
Achtergrond / aanleiding	<p>In de gebieden, Zuidplas, Kagerplassen, Rijn- en Veenstreek is de veenweideaanpak net of nog niet opgestart en is de verbinding met lopende processen nog niet gemaakt. Zo is er vanuit Waddinxveen-Bodegraven er een kleinschalig initiatief in Reeuwijk-Dorp (Klimaatadaptief Beheer Weidevogelgrasland) waarbij tegengaan van bodemdaling gekoppeld wordt aan vergroting van de biodiversiteit. In Midden-Delfland is de landbouwsector zeer actief bezig met verduurzaming en het is niet uitgesloten dat vanuit dit gebied nog voorstellen komen die snel kunnen worden ingevoerd om verdere bodemdaling tegen te gaan.</p> <p>Hoewel van de andere gebieden nog geen initiatieven bekend zijn, is niet uit te sluiten dat er alsnog voorstellen komen die passen in doelen van de impuls gelden. De beoordeling van dergelijke voorstellen vindt op dat moment plaats.</p>